

MORÁLNE PERSPEKTÍVY MUŽOV A ŽIEN: ROVNAKOSŤ ČI ODLIŠNOSŤ?

Petra Lajčiaková

Katedra pedagogickej psychológie FSV UKF, Nitra, Slovensko

Úvod

Správanie každého človeka, muža i ženy, sa hodnotí ako morálne či nemorálne jednak podľa jeho vzťahu k druhým ľuďom, skupinám i spoločnosti a jednak podľa morálnych princípov vymedzujúcich vzťah daného jednotlivca k ľuďom, spoločnosti a svetu.

Výskum morálneho vývinu predovšetkým u detí značne ovplyvnil *J. Piaget* (1932), ktorý zdôraznil príbuznosť kognitívneho a morálneho vývinu. Riešenie morálnych problémov deťmi závisí od zdokonaľujúceho sa myslenia. Piaget poukázal na to, že kognitívny vývin neovplyvňuje len chápanie fyzického sveta deťmi, ale i porozumenie sociálnemu prostrediu, čo zahŕňa nielen zmysel pre sociálne konvencie, ale i schopnosť postihnúť morálne pravidlá.

Na Piagetovu teóriu nadviazal najmä *L. Kohlberg* (1969), ktorý vďaka rozsiahlemu experimentálnemu výskumu vypracoval koncepciu vývinu morálneho usudzovania¹. Rozlíšil tri hlavné roviny morálneho vývinu (predkonvenčnú, konvenčnú, postkonvenčnú) a tie ďalej rozčlenil na šesť dielčích morálnych stupňov. Rozdiely medzi stupňami morálneho usudzovania netvorí ani tak rastúce vedomie morálnych noriem, ako skôr kvalitatívne odlišný spôsob uvažovania o morálnych problémoch.

C. Gilliganová (2001), niekdajšia Kohlbergova spolupracovníčka, na podklade vlastného výskumu dospela k záveru, že Piaget a Kohlberg vytvorili «teóriu spravodlivosti», ktorá odráža predovšetkým morálne myslenie mužov. Pre morálne myslenie žien sú podľa jej názoru tieto koncepcie nedostačujúce, nakoľko špecificky «ženské» prvky morálky vôbec nezohľadňujú, resp. len veľmi nedostatočne.

Gilliganová vytvorila predstavu ženskej morálky starostlivosti v protiklade k mužskej morálke spravodlivosti. Morálka spravodlivosti je strohá, rigidná, ktorá dostatočne neprihliada k vnútornému stavu a motivácii konajúcich osôb a ku zvláštnosti situácie; na rozdiel od morálky starostlivosti, ktorá sa vyznačuje situačnou senzitivitou a flexibilitou. Zatiaľ čo ženy pri svojich morálnych

¹ Kohlberg prevádzal svoj výskum na 72 chicagských chlapcov pomocou 10 hypotetických rozhodnutí. Chlapci sa delili do troch vekových kategórií (10, 13, 16 rokov). Tento výskum sa stal východiskom pre dlhodobé skúmanie, prebiehajúce takmer viac ako 30 rokov (viď Colby, Kohlberg, 1987).

úvahách zohľadňujú najmä konkrétnu štruktúru vzájomných vzťahov a podľa nej sa orientujú, muži sa riadia abstraktnými právami a povinnosťami.

Z naznačených teoretických predpokladov vyplýva náš zámer - skúmanie morálneho usudzovania z hľadiska interpohlavných rozdielov.

Aj keď sa objavujú na poli morálneho vývinu výskumné snahy mnohých autorov (napr. Požár, 1990; Grác, 1999; Šramová, 2002 a i.), stále ide v našich podmienkach o nedostatočné empirické rozpracovanie uvedenej problematiky. Z tohto hľadiska považujeme náš výskumný zámer za podnetný pre ďalšie potrebné bádanie, aj keď tvorí súčasť širšie koncipovaného výskumného problému.

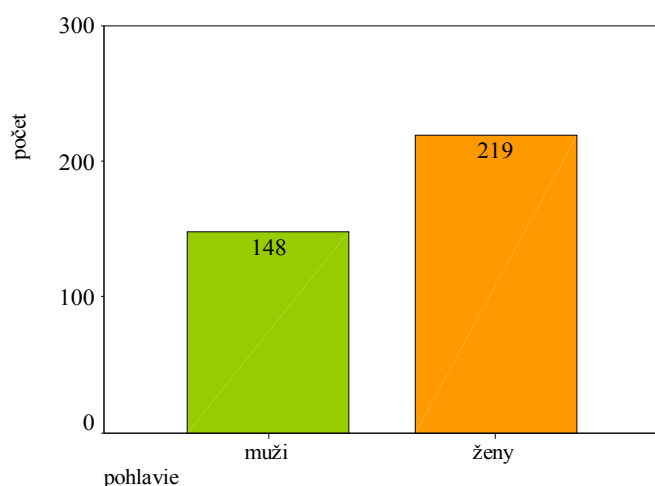
Výskumná hypotéza

Predpokladáme, že existuje signifikantný rozdiel v dosiahnutej úrovni morálneho usudzovania (zrelosť morálneho úsudku)² medzi mužmi a ženami.

Výskumná vzorka

Výskumný súbor pozostával z 367 respondentov slovenskej národnosti, pričom 59,7% tvorili ženy ($n_1 = 219$) a zvyšných 40,3% respondentov pripadlo na mužské pohlavie ($n_2 = 148$) (viď graf č.1).

Graf č.1 Rozloženie výskumnej vzorky podľa pohlavia

² Vychádzajúc z výskumnej metodiky, ktorú sme použili, ukazovateľom zrelosti morálnych úsudkov je v našom prípade kategória «morálna kompetencia».

Výskumná metodika

Pri realizácii nášho výskumu sme aplikovali empirický nástroj, ktorého výber sme podriadili výskumnému zámeru a zároveň sme použili výskumnú metodiku, ktorá je našej odbornej verejnosti pomerne málo známa.

Stanovenú hypotézu sme overovali prostredníctvom testu morálnej kompetencie – MJT.³ Test (zrelosti) morálnych úsudkov, resp. morálnej kompetencie stavia jednotlivca pred dve morálne dilemy (dilema robotníka a dilema lekára) a ponúka mu kladné i záporné argumenty zdôvodňujúce určité konanie aktéra. Proband má prostredníctvom danej škály od -4 do +4 využitím dvanástich argumentov (6 argumentov pre a 6 argumentov proti) určiť, nakoľko sa sám vnútorne stotožňuje s konaním účastníka a spôsobom jeho zdôvodňovania. Kľúčovým znakom testu sú záporné argumenty, teda argumenty postavené proti istému správaniu aktéra. Predstavujú dôležitý pohľad na morálny problém, ktorý má proband vyriešiť.

MJT obsahuje dva základné ukazovatele, *index morálnej kompetencie* (C-skóre), ktorý určuje mieru schopnosti jednotlivca konzistentne posudzovať argumenty pre a proti; meria morálnu kompetenciu, a *skóre preferencie štádií*, ktoré odhaľuje postoje jednotlivca identifikovateľné podľa 6 Kohlbergových štádií morálneho usudzovania.

Vypĺňanie celého testu je časovo limitované v rozmedzí 25 až 35 minút.

Výsledky

Ukazovateľom úrovne morálneho usudzovania je hrubé skóre morálnej kompetencie testu MJT. C-index meria na kvantitatívnej stupnici úroveň morálneho usudzovania, pričom nadobúda hodnoty od 1 do 100. Podľa autora testu MJT, Linda (2002), sa C-skóre kategorizuje nasledovne: nízke (low): 1-9; stredné, priemerné (medium): 10-29; vysoké (high): 30-49; veľmi vysoké (very high): nad 50.

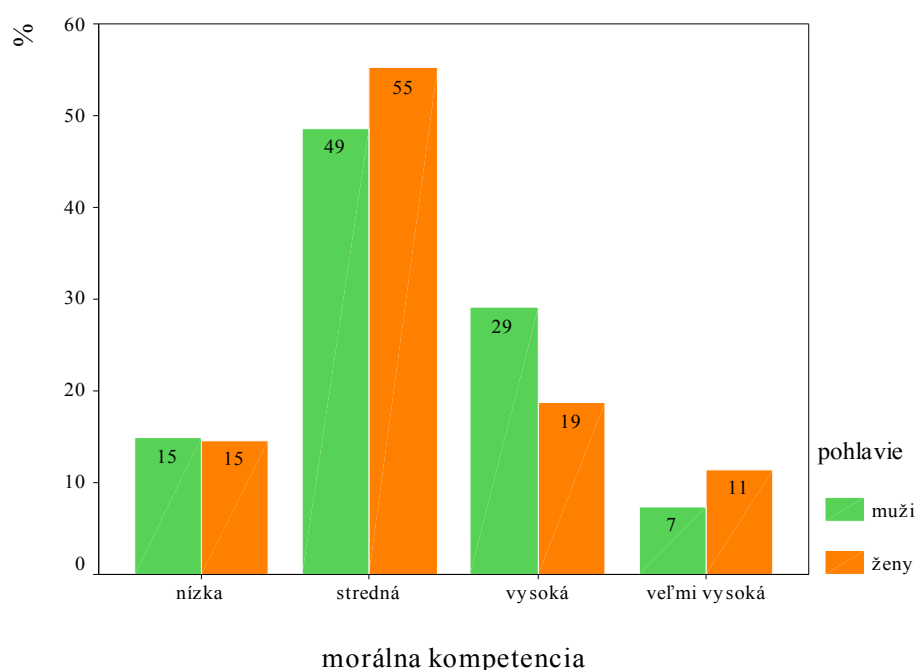
V nasledujúcej tabuľke č.1 pre porovnanie uvádzame numerické charakteristiky premennej morálna kompetencia obidvoch pohlaví.

³ Test MJT skonštruoval Lind (1978) a podrobil ho viacnásobnej revízii, pričom v našom prípade využívame jeho najnovšiu verziu z roku 2002. MJT je celosvetovo rozšírený; v ČR ho prvýkrát aplikovala a štandardizovala Slováčková (2001a). Na Slovensku sme sa dosiaľ s jeho empirickým použitím nestretli.

Tab. č.1 Štatistické ukazovatele úrovne a variability morálnej kompetencie mužov a žien

Pohlavie	Počet	Priemerná hodnota	Medián	Štandardná odchýlka	Rozptyl	Variačné rozpätie
muži	148	25,519	23,872	15,546	241,683	79,5
ženy	219	25,061	21,250	16,379	268,258	85,7
spolu	367	25,246	22,139	16,028	256,902	85,7

Graf č.2 Komparačný stĺpcový graf percentuálneho podielu mužov a žien s príslušnou morálnou kompetenciou (n = 376)

Celkový pohľad na interpohlavné rozdiely vzhľadom na dosahovanú úroveň morálnej kompetencie zachytáva grafická schéma (graf č.2). Možno si všimnúť, že jednotlivé roviny morálnej kompetencie (nízka, stredná, vysoká, veľmi vysoká) sú zastúpené približne rovnakým percentuálnym podielom oboch pohlaví.

Nízkej úrovni morálnej kompetencie v prípade oboch pohlaví prislúcha 15%, čo predstavuje 22 mužov a 32 žien. Strednú úroveň morálnej kompetencie dosiahlo 72 respondentov (49%) a 121 respondentiek (55%), čo znamená, že najväčšiemu počtu účastníkov oboch pohlaví zodpovedá priemerná úroveň morálneho usudzovania. 29% mužov ($n_m = 43$) a 19% žien ($n_z = 41$) vystihuje vysoké skóre morálnej kompetencie a k najvyššiemu stupňu zrelosti morálnych úsudkov patrí najmenšie zastúpenie účastníkov, v prípade mužov ide o 7% ($n_m = 11$) a u žien sa objavilo 11% ($n_z = 25$).

Testovanie hypotézy, výsledok Studentovho t-testu zobrazuje tabuľka č.2.

Tab. č.2 Výsledok t-testu (Independent Samples Test)

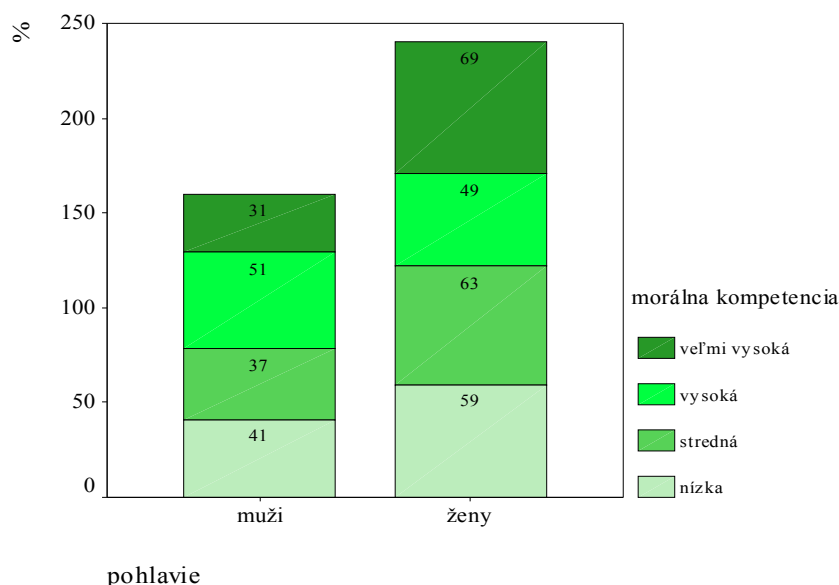
za predpokladu	Levenov test rovnosti rozptylov		t-test rovnosti priemerov						
	F	p	t	df	p	rozdiel medzi priermi	štandardná chyba diferencie	95% - ný interval spoľahlivosti	
								dolná hr.	horná hr.
rovnosti rozptylov	,029	,864	,268	365	,789	,458	1,708	-2,900	3,816
nerovnosti rozptylov			,271	326,40	,787	,458	1,691	-2,867	3,784

Na základe analýzy výsledkov získaných overovaním stanovenej hypotézy môžeme potvrdiť, že probandi mužského a ženského pohlavia sa nelíšia v úrovni morálneho usudzovania ($t_{(365)} = .268$; $p = .789$). Medzi zrelosťou morálneho úsudku u mužov a zrelosťou morálneho úsudku u žien neexistuje štatisticky významný rozdiel.

Môžeme konštatovať, že daná hypotéza, ktorou sme predpokladali signifikantný rozdiel v zrelosti morálnych úsudkov z hľadiska pohlavia, sa nepotvrdila.

Rozloženie percentuálneho zastúpenia jednotlivých pohlaví vzhľadom na celý výskumný súbor podľa parametra zrelosti morálnych úsudkov - získanej úrovne morálnej kompetencie, názorne ukazuje grafická podoba (graf č.3).

Graf č.3 Prehľad percentuálneho podielu mužov a žien z celkového počtu probandov podľa dosiahnutej úrovne morálnej kompetencie ($n = 376$)

Diskusia a záver

V kontexte iných štúdií môžeme hovoriť o čiastočne rozporuplnom závere, nakoľko sa na jednej strane naše zistenie zhoduje s výsledkami niektorých empirických bádání a na druhej strane stojí v opozícii v porovnaní s inými výskumnými výsledkami. Napríklad Self so svojimi spolupracovníkmi (1991) na základe svojich prvých výskumov uvádza, že neexistujú diferencie medzi mužmi a ženami v dosahovanej úrovni morálneho usudzovania. Avšak v neskorších empirických analýzach so študentmi medicíny Self (1998) dokazuje signifikantnú koreláciu medzi stupňom zrelosti morálnych úsudkov a pohlavím, kedy ženy jednoznačne preukázali vyššiu morálnu kompetenciu ako muži. K identickému tvrdeniu dospeli i manželia Priceovci (1998), ktorí tiež dokumentujú pohlavné rozdiely ohľadom morálneho usudzovania.

Medzipohlavné rozdiely ohľadom zrelosti morálnych úsudkov nepreukázala svojím výskumom vo svojej transversálnej štúdií ani Slováčková (2001b), ktorá sa v Českej republike, pre nás v kultúrnej bližšom prostredí, pokúsila zmapovať morálku 310 českých a 70 zahraničných študentov lekárskej fakulty. V súlade s nami aj uvedená autorka konštatovala nesignifikantný rozdiel v dosahovanej úrovni morálneho usudzovania u mužov a žien. Podobný výsledok vyslovil i Lind (1995), zostavovateľ nami používanej výskumnej metodiky, ktorý potvrdil, že pohlavie nekoreluje s úrovňou morálneho usudzovania.

V tomto kontexte sa opäť vrátíme k už spomínanej Gilliganovej (2001), ktorá si dnes už nemyslí, že perspektívu starostlivosti možno nájsť len u žien. Odvolávajúc sa na empirické dôkazy však tvrdí, že síce existujú ženy i muži, ktorí v morálnych situáciách zohľadňujú obidve perspektívy, avšak pri sústredení sa len na jednu z nich možno pozorovať pohlavne špecifický trend: muži dávajú prednosť morálke spravodlivosti a ženy morálke starostlivosti.

Kohlberg (1987) rozhodne popiera štruktúrne rozdiely medzi ženskou a mužskou morálkou a upresňuje, že morálka spravodlivosti a starostlivosti sa vzájomne dopĺňajú; ide o model vzájomnosti muža a ženy (por. Fula, 2004). Empiricky sa podľa Heidbringa (1997) zdá byť pohlavná špecifickosť morálky – pokiaľ vôbec existuje – len ťažko dokázateľná. V zhode s vyššie uvedenými výskumnými výsledkami, nevynímajúc ani naše zistenie, musíme konštatovať, že predsa len ako u mužov, tak i u žien sa uplatňuje rovnaká postupnosť morálneho usudzovania a maximálny stupeň morálnych úsudkov (por. Colby, Kohlberg, 1987). V tomto zmysle možno hovoriť o rovnakých morálnych perspektívach mužov a žien. Avšak významnejšie ako biologické pohlavie sa zdá byť vzájomné pôsobenie medzi morálnou kompetenciou a osobným nasadením v určitej situácii. Ženy a muži sa pri svojom morálnom myslení síce neodlišujú, vzhľadom na konkrétne

rozhodnutia, vzťahujúce sa k určitej roli v spoločnosti, avšak medzi oboma pohlaviami existujú veľké názorové rozdiely (por. Pollitt-Gerlach, 1989). V tomto súvisе možno teda súhlasiť i s tvrdením o odlišných morálnych perspektívach mužov a žien.

Literatúra:

1. COLBY, A. - KOHLBERG, L. (1987): *The Measurment of Moral Judgement: Theoretical Foundations and Research Validation*. Cambridge: Cambridge University Press.
2. FULA, M. (2004): *Vzájomnosť muža a ženy*. In: LENZOVÁ, T. (Ed.): *Úloha otca a matky v rodine*. Bratislava: SSRZR a FH TU.
3. GILLIGAN, C. (2001): *Jiným hlasem. O rozdiľné psychologii mužů a žen*. Praha: Portál.
4. KOHLBERG, L. (1969): *Stages of moral development and moral thought and action*. New York: Holt.
5. GRÁC, J. (1999): *Psychologické špecifikum predmetu noriem morálnosti a modely jeho skúmania*. In: GRÁC, J. (Ed.): *Psychická regulácia a edukácia mravného správania*. Acta Psychologica Tyrnaviensia 3. Trnava: FH TU, s. 9-22.
6. HEIDBRING, H. (1997): *Psychologie morálního vývoje*. Praha: Portál.
7. LIND, G. (2002): *The Meaning and Measurement of Moral Judgement Competence - A Dual Aspect Model*. <http://www.unikonstanz.de/ag-moral>.
8. LIND, G. (1995): *An introduction to the Moral Judgment Test (MJT)*. Dostupné z World Wide Web <http://www.unikonstanz.ed/ag-moral/mjt-intro-engl.htm>.
9. PIAGET, J. (1932): *The moral judgment of the child*. London: Kegan & Paul.
10. POLLITT-GERLACH, G. (1989): *Gerechtigkeit und Partnerschaft-Frauen zwischen Familie un Beruf*. In: LIND, G. - POLLITT-GERLACH, G. (Ed.): *Moral in „unmoralischer“ Zeit. Zu einer partnerschaftlichen Ethik im Erziehung und Gesellschaft*. Heidelberg: Asanger, s. 55-73.
11. POŽÁR, L a kol. (1990): *Morálny vývin postihnutých detí a mládeže*. Bratislava: UK.
12. PRICE, J. - PRICE, D. - WILLIAMS, G. - HOFFENBERG, R. (1998): *Changes in medical student's attitudes as they progress through a medical course*. Journal of Medical Ethics, 24, s. 110-117.
13. SELF, D.J. - SCHRADER, D.E. - BALDWIN, D.C. - WOLINSKI, F.D. (1991): *A Pilot Study of the Relationship of Medical Education and Moral Development*. Academic Medicine, 66, 10, s. 629.
14. SELF, D.J. - BALDWIN, D.C. (1998): *Sex and Moral Reasoning. Does Medical Education Inhibit the Development of Moral Reasoning in Medical Students? A Cross-sectional Study*. Academic Medicine, 73, 10, s. 91-93.
15. SLOVÁČKOVÁ, B. (2001a): *MJT - metoda měření morální kompetence*. Pedagogika, 51, 1, s. 197-205.

16. SLOVÁČKOVÁ, B. (2001b): *Morální kompetence a morální postoje u studentů Lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Hradci Králové*. Psychiatrie: Elektronický časopis, 5, 9. <http://www.tigis.cz>.

17. ŠRAMOVÁ, B. (2002): *Aktivizující metody zamerané na facilitáciu morálneho vývinu budúcich učiteľov*. In: Uplatňovanie aktivizujúcich metód a foriem vyučovania vo vysokoškolskom vzdelávaní. Nitra: FEM SPU.

LAJČIAKOVÁ, Petra. Morálne perspektívy mužov a žien : rovnakosť či odlišnosť?

In HELLER, Daniel; PROCHÁZKOVÁ, Jana; SOBOTKOVÁ, Irena (ed.). *Psychologické dny 2004 : Svět žen a svět mužů : polarita a vzájemné obohacování : sborník příspěvků z konference Psychologické dny, Olomouc 2004*. Olomouc : Universita Palackého v Olomouci, 2005. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas Philosophica, Psychologica 35 - suppl. Plný text příspěvku o rozsahu 8 s. je dostupný na přiloženém CD-ROM. ISBN 80-244-1059-1.